

Tinta és szellem

A forráscentrikus filozófiatörténet-írás gyakorlata – a filozófiatörténet materialitásával való szembesülés – éppen hogy megtermékenyítőleg hathat és fogódzót kínálhat a magyar és egyetemes filozófia hagyományaira, végső soron pedig a filozófia mibenlétére irányuló reflexióink számára.

Mezei Balázs
Mester Béla
Varga Péter András
Boros Gábor
Simon József
Fehér M. István
Gángó Gábor
Zuh Deodáth
Szekér Barnabás
Turbucz Péter
Mesterházi Miklós
Szabados Bettina
Szücs László Gergely
Kiss Lajos András

kellék

kellék

filozófiai folyóirat

65. szám (2021)

Kolozsvár–Nagyvárad–Szeged

Tartalom

Varga Péter András: Tinta és szellem	7
Mezei Balázs: A filozófiai kánonképzés mint feladat	19
Mester Béla: Filozófiatörténet-írási rekonstrukciók, szerzők összkiadásai és a források	35
Varga Péter András: Materialitás és filozófiatörténet	51
Boros Gábor: Spinoza szelleme és az inkvizíció tintája	77
Simon József: Az elme teljessége	89
<u>Fehér M. István</u> : Szövegek, kiadások, összkiadások	107
Gángó Gábor: Államtudós vagy értelmiségi? Eötvös József nemzetközi arcéle	123
Zuh Deodáth: Elsődleges, másodlagos és harmadlagos források	139
Szekér Barnabás: „...csak csupa jegyzet és tanulmány?”	157
Turbucz Péter: Alexander Bernát és az egyetemi vizsgálatok	167
Mesterházi Miklós: „Kizökkent az idő...” „...ó, kárhozat...”	189
Szabados Bettina: Révész Géza és Lukács György németországi karrierterveinek körülményei levelezésük és a korabeli dokumentumok tükrében	201
Szücs László Gergely: Filozófiai építkezés a posztmetafizikai korban	227
Szemle	
Turbucz Péter: Gondolatok egy könyvfejezetről	243
Kiss Lajos András: A valóság igézetében	251
Abstracts	265

kellék

filozófiai folyóirat

Főszerkesztő/Editor-in-chief
Györgyjakab Izabella

Szerkesztők/Editors
Balogh Brigitta
Demeter M. Attila
Ilyés Szilárd
Mester Béla
Szigeti Attila
Tonk Márton

A lapszám felelős szerkesztői/
Current issue edited by
Mester Béla
Szabados Bettina
Varga Péter András

Lapterv és tördelés
Design and Layout Editor
Gregus Zoltán
Metaforma Kft.

Borítóterv/Cover design
Gregus Zoltán

Korábbi szerkesztőink
Previous Editors
Demeter Szilárd
Ferencz Enikő
Gregus Zoltán
Heveli László
Lovász Andrea
Mátyás László
Részeg Imola
Szlopp Bernadette
Zuh Deodáth

Tudományos testület
Advisory Panel
Ambrus Gergely
Boros Gábor
Gregus Zoltán
Hörcher Ferenc
Laczkó Sándor
Ullmann Tamás
Ungvári-Zrínyi Imre
Veress Károly

kellék

review of philosophy

Kiadja/Publisher
Pro Philosophia Alapítvány
Pro Philosophia Foundation

Levelezési cím
Postal address
Str. Napoca, nr. 2–4/27.
400009 Cluj-Napoca
România

E-mail
office@prophilosophia.ro

Internet
<http://www.prophilosophia.ro/kellek>
<http://www.arts.u-szeged.hu/doktar>

ISSN 1453-7400

Megjelenik évente kétszer
2 issues p. a.

Printing-house
Készült a kolozsvári
GPO Graphics nyomdában.

A lap megjelenését támogatta
The edition was supported by
Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.
Communitas Alapítvány
Kolozsvári Akadémiai Bizottság

„Kellék ez csak, pajtás!”

Joseph Heller

Varga Péter András

Tinta és szellem

Egy filozófiatörténet-filozófiai és metafizológiai megközelítés margójára

Ha a magyarországi filozófia közelmúltbeli korszakai közül a későszocializmus időszakát a lassan körvonalazódó kortörténetírói konszenzus szerint egyfajta „történelmi fordulat” jellemezte, amelynek során a „filozófia közeledett a filológiához: a filozófia történetének vizsgálata vált a tulajdonképpeni filozófiává”,¹ akkor a rákövetkező periódust, a magyarországi filozófia történetének a rendszerváltás éveivel kezdődő korszakát talán éppen egy ellenkező irányú mozgás határozta meg. Utóbbi attitűdnek pregnáns megfogalmazását adta a fiatal Mezei Balázs egy, az *Élet és Irodalom*ban megjelent konferenciabeszámolójában: „Minél több előadás hangzott azonban el, annál nagyobb lehetett a kiváltott csalódás érzése. Jó, jó; a filozófia ilyen meg ilyen, ezek meg ezek művelték, így meg úgy – de mi maga a filozófia?”² Ez a dinamika annál is inkább figyelemre méltó, mert a magyar(országi) filozófia legutóbbi éveiben – amennyiben a megfigyelői és résztvevői pozíciók nyilvánvaló összefonódásai egyáltalán lehetővé

A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézetének tudományos főmunkatársa. Email: varga.peter@abtk.hu

- 1 Weiss János: A filozófusper és következményei. Történeti-filozófiai rekonstrukció. *Fordulat*, 2010 (3):10, 168–183, 179. Vö. pl.: „ez a ráhagyatkozás a filozófiatörténetre szakmánk hazai művelésében a nyolcvanas évek fejleménye” (Tengelyi László: Meggondolások a filozófiai reflexió és a politikai fronézis viszonyáról. *Magyar Tudomány*, 1991 (36):3, 332–337, 333; kiemelés az eredetiben); érdemes még összevetni egy recens empirikus tudománytörténeti vizsgálódás eredményeivel: Szücs László Gergely: Kísérlet a magyar hivatalos filozófiai élet Nyugat-képének rekonstrukciójára (1957–1980). *Szociológiai Szemle*, 2016 (26):1, 18–48. – Az itt leírtakban támaszkodom legutóbbi könyvem megállapításaira és elemzéseire, közvetlen saját textuális függőség nélkül (Varga Péter András: *Mi a filozófiatörténet? A filozófiatörténet filozófiája a kontinentális filozófiában*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet – Gondolat, Budapest, 2020).
- 2 Mezei Balázs: Mi az, hogy filozófia? *Élet és Irodalom*, 1992 (36):4, 4. Vö. különösen a szerzőnek az ezekben az években zajló polémiaját Tengelyi Lászlóval: Mezei Balázs: A bűn, a sors és Jób karteizianizmusa. Tengelyi László: A bűn mint sorsesemény [...]. *BUKSZ*, 1993 (5):4, 417–428; Tengelyi László: A módszerről, a nyelvről és az előföltévesekről. Tengelyi László válasza Mezei Balázs bírálatára. *BUKSZ*, 1994 (6):1, 6–12.

tesznek ilyen jellegű megállapításokat – a történeti fordulatot és annak antitezisét követően egyfajta *metafilozófiai* fordulatról beszélhetünk.

Két felismerhetően korszakhatár jellegű esemény is felbátoríthat minket az utóbbi jelenkor-történeti megfigyelésre: egyrészt a magyar nyelvű filozófiai közösség egészét lázba hozó analitikus–kontinentális vita, ami a szocializmus okozta izolációnak és az azt követő akkulturációs periódusnak betudhatóan közel fél évszázad késéssel érkezett el hozzánk egy éppen a jelen folyóirat hasábjain napvilágot látó bemutató cikk provokatív kiszólásának köszönhetően. Másfél évtized távlatából figyelemre méltó, hogy noha a lokális analitikus–kontinentális vita az önként vállalt antialogicitás legnemesebb nemzetközi hagyományát vitte tovább – a huszadik századi egyetemes filozófiai legendárium közkeletű darabja szerint Maurice Merleau-Ponty egy békítő konferencia hozzászólására („Nem ugyanaz-e a mi programunk?”) Gilbert Ryle 1958-ban azt találta válaszolni: „Remélem, nem.”³ –, azonban a magyar vitában állandó résztvevőként ott találhatjuk a filozófiatörténet filozófiai problémáját, akár az arra való explicit reflexió szembeűnő hiányának formájában. Elvégre a nevezetes tézis, miszerint az analitikus filozófiai hagyomány lenne az „*egyetlen* olyan kortárs filozófiai mozgalom, amely a klasszikus filozófiai problémákkal abban az értelemben foglalkozik, hogy megoldást igyekszik találni rájuk”,⁴ nem csupán a *petitio principii* logikai jelenségének tankönyvi példája (mintha az érdemi filozófiai disszenzus valaha is metafilozófiai

3 Az egyetemes analitikus–kontinentális vita általános kultúr- és filozófiatörténeti áttekintéséről analitikus szemszögből lásd: Hans-Johann Glock: *What is Analytic Philosophy?* Cambridge University Press, Cambridge, 2008. Megjegyzendő, hogy Ryle előadása (eredeti változat: Gilbert Ryle: Phenomenology versus the „Concept of the Mind”. In uó: *Critical Essays*. Collected Papers, I. Hutchinson, London, 1971, 179–196) ugyan valóban konfrontatív, azonban kettőjük szóváltása korántsem meglepő módon inkább az emlékezettörténet, mintsem az eseménytörténet birodalmába tartozik (lásd: Andreas Vrahimis: *Encounters between Analytic and Continental Philosophy*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2013, 110 skk., 143. skk.).

4 Tózsér János – Eszes Boldizsár: Mi az analitikus filozófia? *Kellék* 27–28 (2005), 45–71, 69 (kiemelés az eredetiben). A vita közvetlen magjához tartozó cikkek: Schwendtner Tibor: Analitikus versus kontinentális filozófia. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2006 (50):1–2, 1–15; Ullmann Tamás: Analitikus és kontinentális filozófia. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2006 (50):3–4, 227–251; Faragó-Szabó István: És hova álljanak a belgák? Hozzászólás az analitikus-kontinentális vitához. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2007 (51):1–2, 109–127. Lásd még: Bács – Forrai és mtsai. (szerk.): *Perlekedő rokonok. Analitikus filozófia és fenomenológia*. L'Harmattan, Budapest, 2011; valamint Varga Péter András: Analitikus filozófia és fenomenológia: a közös nem létező tárgy. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2007 (51):1–2, 21–74.

konszenzus talaján bontakozott volna ki, azaz a „problémák” konszenzuálisan azonosított körének elfogadott sikerességkritériumok szerinti „megoldására” vonatkozó különböző javaslatok érdemeit mérte volna össze, nem pedig az olyan totális paradigmamentes tudományos vitahelyzetek iskolapéldája lenne, ahol a felek a módszerekben, kritériumokban, sőt a problémák demarkációjában sem tudnak megegyezni, nem is beszélve a terminusokról), hanem az Eszes–Tözsér másfél évtized józanabb vártájáról mindenekelőtt *filozófiatörténet-filozófiai* tézisként jelenik meg: az analitikus filozófia feltételezett kiválóságát – e distinkció valóságát most fenomenológiai zárójelben hagyva – az adná, hogy az analitikus filozófia, kontinentális vitapartnerével szemben megoldással rendelkezik a filozófiatörténet modern filozófiai alapproblémájára, nevezetesen a történeti kakofónia tapasztalatára.

„Csatamező, csak a halottak csontjával borítva” – vélekedett G. W. F. Hegel a filozófia történetének összképéről,⁵ ahol az újonnan fellépő filozófusnak azt mondhatjuk, amit az *Apostolok cselekedetei* szerint Péter apostol tanácsolt a radikális erényességet a társadalmi státusz megőrzésével kombinálni akaró Ananiás özvegyének: „Íme, azoknak a lépte, akik férjedet eltemették, már az ajtó előtt hallatszik. Kivisznek téged is.”⁶ Ananiás késői utódjaként Hegel még bízott a két egymást kizáró szerep, a filozófiatörténet filozófiai relevanciájának és e filozófiatörténet-filozófiai szabály saját filozófiájára vonatkozó érvényessége felfüggeszthetőségének összeegyeztethetőségében, amivel kétségtelenül nagyobb sikert aratott kortársai között, mint Ananiás, akitől a modern egezeták még létezését is elvitatják.⁷

- 5 Hegel Georg Wilhelm Friedrich: *Előadások a filozófia történetéről*. Első kötet. Ford. Szemere Samu. Filozófiai Írók Tára (Ú. F.), 16. Akadémiai, Budapest, 1958, 33, 3. l. Filológiai érdekesség, hogy Hegel filozófiatörténeti előadásának Michelet-féle kiadásának eredeti változatában ez a markáns metafora csak a kötet végén található hibajegyzékben szerepelt (Georg Wilhelm Friedrich Hegel: *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. Erster Band*. Szerk. Karl Ludwig Michelet. Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe durch einen Verein von Freunden des Verewigten [...], 13. Duncker und Humblot, Berlin, 1833, 419 [számotlan]), s azt csak a Szemere által használt reprint kiadás olvastotta be lábjegyzetként a főszövegbe.
- 6 A Hegel (uo.) által idézett szöveghelyet (ApCsel 5, 9) a Simon Tamás László-féle, legmodernebb magyar Újszövetség-fordítás szerint idéztem.
- 7 Szakirodalmi áttekintést lásd pl. Ernst Haenchen: *Die Apostelgeschichte*. 7., durchgesehene und verbesserte Auflage. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 3. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1977, 234 skk. A kézenfekvő ószövetségi párhuzamon (Józs 7, 1 skk.) túl hasonló történet adatolható a qumráni közösségből is; az egezetikai hipotézisek a szöveghely történetiségének elfogadásától annak formatörténeti-tipológiai értelmezésén át (az őskeresztény közösség szigorú vagyongosztási szabályának perszonalifikált rögzítése) át a paráziakéssel

„Emlékezem rá” – írta később Hegel egy jénai diákja, Georg Andreas Gabler (1786–1853) –, „amint az egyik filozófusalak a másik után lett bemutatva, egy ideig a színhelyen hagyva, majd ismét sírba téve”.⁸ A temetői metaforika kortársak képzeletét is megragadta: „Ez a halál és mindennek így kell elmúlnia” – kiáltott fel a beszámoló szerint egy idősebb hallgató, mire a jénai tanítványi kör oszlopos tagja, Hermann Suthmeyer (1784–1824), később lelkész Bréma közelében, így replikázott: „Igen, ez a halál és annak kell lennie; de ebben a halálban az élet rejlik, amely egyre fenségesebben fog előlépni és kibontakozni.”⁹ Hegelt magát egyébként nem közvetlenül a filozófiatörténet-előadásai berlini iterációja megtartása közben érte a halál, de az 1831–1832-es téli szemeszter előadásai között ott találjuk a filozófiatörténeti kurzust, amelyben éppen a filozófiatörténet-filozófiai bevezetőig jutott filozófusunk, valamint a modern biográfia-írói közvélekedés szerint a tragikus esethez nagyban hozzájárult hibás döntése, hogy a kolerapandémia vége előtt visszatért az egyetemre (ez a helyzet az utóbbi időben sajátos aktualitásra tett szert), habár az orvosi ok már régóta meglévő betegségében keresendő (a kortársak meggyőződésével szemben, akik ennek ellenére mégsem a szigorú járványügyi korlátozások szerint jártak el a filozófus holttestével).¹⁰ A „sírba tétel” problémája, azaz a filozófiai érvényességigények ismétlődő felfüggesztése Hegel utódai számára is filozófiai probléma maradt (tulajdonképpen ebben, egy, a korábban az erudicionista történetírás tárgykörébe tartozó téma filozófiai felfedezésében rejlik Hegel filozófiatörténet-filozófiai érdeme), azonban a lekipásztor Suthmeyernél jóval szkeptikusabban viseltettek a „halálban megjelenő élet”, azaz az éppen az ezeken a sorozatos érvénytelenítődéseken keresztül érvényesíthető dialektikus filozófiai tartalom igényével szemben. „Micsoda önhittség mutatkozik meg [...] abban a tévhitben, hogy birtokba vettük volna az igazságot [...]. A világtörténelem mint a világ ítélőszéke kimutatja minden metafizikai rendszer viszonylagosságát, átmenetiségét és múlandóságát” – fogalmazott Wilhelm Dilthey,¹¹ aki 51 évvel Hegel halálát követően lépett fel a berlini

operáló magyarázatokig terjednek (az őskereszténységben az eszkatologikus várakozás bekövetkezése előtt történt halálesetek szublimációja).

- 8 Kimmelerle (szerk.): *Dokumente zu Hegels Jenaer Dozententätigkeiten (1801–1807)*. *Hegel-Studien*, 1967 (4), 21–99, 70.
- 9 Uo. Suthmeyer biográfiájához és a hegeli tanítványi körben betöltött szerepéhez lásd i. m., 97.
- 10 Lásd pl. Terry Pinkard: *Hegel. A Biography*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000, 655 skk.; Sebastian Ostritsch: *Hegel. Der Weltphilosoph*. Propyläen, Berlin, 2020, 11 skk.
- 11 Wilhelm Dilthey: *Weltanschauungslehre. Abhandlungen zur Philosophie der Philosophie*. Szerk. Bernhard Groethuysen. 2 kiadás. *Gesammelte Schriften*, 8. B. G.: Teubner, Stuttgart, 1960, 12.

egyetem filozófiai katedrájára, és a filozófiai érvényességigény, valamint a történeti érvénytelenítődések közt feszülő paradoxon megoldását már csak abban a minimalista deskriptív értelemben látta lehetségesnek, amennyiben az általa kidolgozott világnézet-tipológia (*Weltanschauungslehre*) „a vallásosság, a költészet és a metafizika történeti menetének tagolásából kiindulva ábrázolja azt a kapcsolatot, amely az emberi szellemet a világ- és étettalányhoz fűzi”.¹²

Tőzsér János és szerzőtársa, Eszes Boldizsár úgy vélekednek, hogy az analitikus filozófia birtokában van a filozófiai érvényességigény és filozófiatörténeti tapasztalat összeegyeztethetősége megoldásának. Azt, hogy téziséjük eme értelmezése összhangban van a szövegükben kifejeződő szerzői szándékkal, jól láthatjuk, ha tovább olvassuk az ominózus tézist megfogalmazó részt: „Úgy gondoljuk továbbá” – írják, „hogy az előzőekből fakadóan az analitikus filozófia viszonya a filozófia történetéhez szintén speciális”.¹³ Ez a kitüntetettség pedig éppen abban áll, hogy az analitikus filozófia véleményük szerint képes produktív viszonyt kiépíteni a filozófiatörténettel, ahelyett hogy paralizálná őt a filozófiai érvényességigény sorozatos modalizálódásainak történeti tapasztalata: „Az analitikus filozófusok legnagyobb része úgy gondolja ugyanis, hogy ő személy szerint egy Platónról induló nagy párbeszéd részese, ugyanis végső soron ugyanazokkal a problémákkal foglalkozik, mint maga Platón, Descartes, Locke vagy Kant.”¹⁴ Szerzőpárosunk az analitikus filozófia privilegizáltságát olyannyira komolyan gondolja, hogy még azt a megközelítést is megkockáztatja: az analitikus filozófia története valójában nem is annak alapító atyáival vette kezdetét a huszadik század hajnalán, hanem évezredekkel korábban: „akkortól, amikor az első olyan filozófus a porondra lépett, akinek volt valamilyen releváns mondanivalója egy filozófiai probléma megoldását illetően”,¹⁵ és azt konceptuális eszközökkel, argumentatív módon terjesztette elő.

12 Wilhelm Dilthey: *Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften* (szerk. Georg Misch). 2 kiadás. Gesammelte Schriften, 5. Teubner, Stuttgart, 1957, 406; Wilhelm Dilthey: *A filozófia lényege*. Ford. Csejtei Dezső – Juhász Anikó. Attraktor, Máriabesnyő, 2007, 97. A világtalány (*Welträthsel*) tizenkilencedik századi német fogalmának kultur- és filozófiatörténetét illetően, amely a mai analitikus filozófia *explanatory gap* vitáinak megelőlegezésétől általános indifferentista álláspontokig terjedt, lásd Varga Péter András: *Az ignorabimus-vita a korai fenomenológiában. A fenomenológia keletkezésének egy feltáratlan fejezetéről. Magyar Filozófiai Szemle*, 2016 (60):1, 50–82.

13 Tőzsér–Eszes: i. m., 69.

14 Uo.

15 Uo.

A filozófiatörténet filozófiai kihívásának anakronisztikus-prezentista megoldása természetesen nem kifejezetten originális (ez az implicit történetkezelési mód a sajátossága a természettudományok széles körének is), az érdemi filozófiai lépést talán inkább abban kell látnunk, hogy szerzőpárosunk tudatosan választja ezt a filozófiatörténet-filozófiai álláspontot, pontosabban a jelen szempontból annak érdemes filozófiai jelentőséget tulajdonítani, hogy Tözsér és Eszes az analitikus filozófia metafizikai primátusát *filozófiatörténet-filozófiai* terminusokban artikulálja, ráadásul egy olyan filozófiatörténet-filozófia keretein belül, amely a metafizika és a történetiség összefüggését ugyanakkor inkább elfedi, mintsem kifejezésre juttatja. Ez a sajátos viszony abban a meglepő kijelentésben csúcsonylik ki, miszerint a szerzőpáros analitikus kollégái „– elfogadva a *philosophia perennis* eszméjét – úgy gondolják, hogy a filozófiai tevékenység történeti kontextustól függetlenül megragadható problémákra adható megoldásokat keres”.¹⁶ Az itt jellemzett filozófiatörténet-filozófiai álláspont inkább a filozófiatörténet problémátörténeti felfogására jellemző, melyet Dilthey kortársai közül a délnémet neokantiánus Wilhelm Windelband képviselt. Berlini kollégáihoz hasonlóan Windelband is őszintén különbséget tett a tudományok és a filozófia története között. Míg az előbbit a kumulatív fejlődés időszaka jellemzi, amit csak ritkán szakít meg a paradigmamentes rekonfiguráció („az irányvonal az ismeret zavartalan felépítése, amelyet csak időről időre szakít meg lökésszerű újrakezdés”),¹⁷ addig a filozófia esetén nem is alkalmazhatók a tudományfejlődésnek Thomas Kuhn által fél évszázaddal később kidolgozott fogalmi: „a filozófiában kivételszámba megy, hogy egy rákövetkező filozófus köszönettel továbbfejlessze a már kivívottat, és a filozófia minden nagy rendszere *ab ovo* kezdi el megoldani az újrafogalmazott feladatot, mintha a többiek nem is lettek volna ott” (uo.). Mégis azonosítható egy stabil váz a filozófia történetében: „a filozófia problémái a lényegüket tekintve adottak”, sőt „nemcsak a fő problémák ismétlődnek a filozófia történetében, hanem a megoldásuk fő vonalai is”.¹⁸ Megjegyzendő – amiről hajlamosak vagyunk elfeledkezni a filozófiatörténet problémátörténeti felfogása hallatlanul széleskörű, habár diffúz és anonim recepciójának fényében –, hogy Windelband számára ezt az összeegyeztetési bűvészmutatványt a Dilthey-nél is felbukkani látott „világtalány”, „világrejtély” (*Welträthsel*), azaz egy magyarázati-lag irreducibilis, ámde deskriptíve produktív princípium fogalma teszi

16 Uo.

17 Wilhelm Windelband: *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Szerk. Erich Rothacker. Neunte und zehnte, durchgesehene Auflage. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1921, 7.

18 Windelband: i. m., 9.

lehetővé. Windelband ugyanis készségesen elismeri, hogy a filozófia pervazív paradigmamentessége és problémátörténeti egysége *együttesen véve* azt a nem túl hízelgő képet festi elénk, miszerint a tudományok királynője „mintha állandóan ismétlődő körökben sikertelenül igyekszik egy soha el nem ért cél körül”, ámde ezt a mozgásformát pozitív módon átértelmezi, mivel abban szerinte csak „az mutatkozik meg, hogy [a filozófia problémái] mint »a létezés ősrégi rejtélyei« mindig újra megjelennek a gondolkodás történeti menete során és parancsolóan mindig újra követelik a teljesen soha nem sikerülő megoldást”.¹⁹ Talán éppen ez a látens metafizikai háttérelmélet az oka annak, hogy a *philosophia perennis* tényleges kortárs képviselői, akik általában az egészen eltérő, nevezetesen explicit teista metafizikai elköteleződéssel rendelkező katolikus filozófusok köréből verbuválódnak, ezt a filozófiatörténet-filozófiai megközelítést egészen más értelemben, nevezetesen a filozófiai örökség tudatosan szelektív kezeléseként tekintik.²⁰

A másik tényező, ami feljogosít minket egy metafizológiai periódus tételezésére a magyar(országi) filozófia jelenét tekintve, Tőzsér János nagyhatású könyve, amelyben önreferenciálissá vált az analitikus–kontinentális vita *casus belli* metafizológiai tézise: „a filozófusok mindezidáig egyetlen filozófiai problémát sem tudtak megoldani”.²¹ A monográfia kortörténeti jelentőségét nemcsak példátlanul széles recepciója bizonyítja

19 Uo.

20 *A philosophia perennis* kevés modern képviselőjének egyike Balduin Schwarz: *Örök filozófia. Törvény és szabadság a szellemtörténetben*. Ford. Szalay Mátyás. (*Paideia* könyvek). Jel, Budapest, 2013, aki a realista fenomenológia hagyományában áll (utóbbi szelektív filozófiatörténeti preferenciáit lásd: Josef Seifert: Was ist Philosophie? Die Antwort der Realistischen Phänomenologie. *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 1995 (49):1, 92–103.

21 Tőzsér János: *Az igazság pillanatai. Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről*. Kalligram, Budapest, 2018, 16. A két pozíció közti gondolati fejlődés kortörténetileg megfigyelhető a *Magyar Filozófiai Szemle* hasábjain zajló kiterjedt vitában. Tőzsér írásai: Hihetünk-e komolyan és őszintén filozófiai elméletekben? *Magyar Filozófiai Szemle*, 2013 (57):1, 159–172; Maradok szkeptikus, tisztelettel! *Magyar Filozófiai Szemle*, 2013 (57):2, 135–146, melyek azért is figyelemre méltóak, mivel *in statu nascendi* mutatják, ahogyan Tőzsér kapcsolódik egy analitikus filozófiai külföldi tekintélyhez: Peter van Inwagen: It is Wrong, Everywhere, Always, and for Anyone, to Believe Anything upon Insufficient Evidence. In Jeff Jordan – Daniel Howard-Snyder (szerk.): *Faith, Freedom, and Rationality. Philosophy of Religion Today*. Rowman & Littlefield, London, 1996, 137–153; Peter van Inwagen: We’re Right, They’re Wrong. In Richard Feldman – Ted A. Warfield (szerk.): *Disagreement*. Oxford UP, Oxford, 2010, 10–28, figyelmen kívül hagyva ugyanakkor annak eredeti vallásfilozófiai kontextusát e kulturális transzfer részeként. Vö. még: Peter van Inwagen: *Quam dilecta*. In Thomas V. Morris (szerk.): *God and the Philosophers. The Reconciliation of Faith and Reason*, Oxford UP, Oxford, 1994, 31–60.

– köztük egy huszonkét szerzőt, azaz vélhetően a magyarországi aktív professzionális filozófusok bő harmadát (!) felvonultató kötet megjelenése –,²² hanem az a tény is, hogy Tózsér laudálói között morális heroizmussal eljutottak Tózsér antifilozófiájának végső gyakorlati következményéig, nevezetesen a „filozófia önfelszámolásához”,²³ mégpedig nem pusztán az intézményes pozíciókról történő egyéni aszketikus lemondás értelmében, hanem legutóbb még az a morális imperatívusz is megfogalmazódott, miszerint „el kell érnünk az álláspontunk szerint problémás filozófiai terület állami költségátogatásainak megvonását”.²⁴ Tózsérnek és követőinek tehát fel kellene keresniük a politikusokat és egyéb döntéshozókat, ezzel párhuzamosan pedig a nyilvánossághoz fordulni, valamint filozófustársaik között is szövetségeseket kellene verbuválniuk, hátha „belülről összeáll egy kritikus tömeg, és a közvélemény is nyitott rá, talán sikerülhet kikényszeríteni a filozófiai projektek forrásmegvonását”.²⁵ Ezzel a követeléssel valószínűleg nyitott kapukat döngetnének a jelen kortörténeti kontextusban (egyébként e recepció helyzet a filozófia, sőt akár maga az elmélet [θεωρία] externális metafizológiai invariánsának is tekinthető,²⁶ az intellektuális, sőt egészen megváltozásra [μετάνοια] felszólító üzeneteknek a saját valódi érdek ellenében történő elutasítása pedig egészen tág vallástörténeti analógiákat nyithat meg); habár a népakarat és reprezentánsainak többsége valószínűleg csalódottan venné tudomásul, hogy, noha ekképpen sikerülne elejét venni az adófizetők pénze vélelmezett pazarlásának, a filozófusok még a tózséri program értelmében is tovább folytathatnák kutatásaikat „hobbiként” vagy „magánügyetemen”.²⁷

Windelband problémátörténeti filozófiatörténet-filozófiájának architektónikája, az „őségi rejtély” feltételezéshez vezető ellentmondás felől tekintve nem meglepő, hogy Tózsér eredetileg a kontinentális filozófia ellenében megfogalmazott prezentista-anakronisztikus filozófiatörténet-felfogása végül egy önreferenciális szkepticismushoz vezetett. A könyv szövegében ez a prezentista-anakronisztikus filozófiatörténet-filozófia

22 Bernáth László – Kocsis László (szerk.): *Az igazság pillanatai? Metafilozófiai válasszok a szkeptikus kihívásra*. Kalligram, Budapest, 2021.

23 Dombrovski Áron: A filozófia önfelszámolása. *BUKSZ*, 2019 (31):1–2, 16–23, 23. – Az antifilozófia fogalmához Tózsér vonatkozásában lásd külön: Varga Péter András: Mi a filozófia (és mi nem az)? *Magyar Filozófiai Szemle*, 2019 (63):2, 189–199, 194 skk.

24 Dombrovski Áron: A metafizológfiától a tudománypolitikáig. In Bernáth–Kocsis: i. m., 401–417, 406.

25 Uo. 413.

26 Vö. kül. Hans Blumenberg: *Das Lachen der Thrakerin. Eine Urgeschichte der Theorie*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1987.

27 Dombrovski: A metafizológfiától a tudománypolitikáig. Id. kiad. 411.

nemcsak tézisszerű megfogalmazásokban jelenik meg („Platón, Szent Tamás, Descartes, Kant és a kortárs analitikus filozófusok nagyon közeli problémák megoldásán fáradoztak”),²⁸ hanem ugyanezen érme másik oldalaként nagyon markáns retorikával vitatja el a filozófusi címet az ún. „kontinentális” filozófuskollégáitól, akik esetleg egy eltérő filozófiatörténet-kezelésre mutathatnának példát: a tipikus kontinentális filozófus szerinte „egy-egy szent tehén bűvöletében él”, védtelen az „intellektuális moslékkal szemben” és „örömmel” kanonizálja a „humbugoló”-kat.²⁹

Mindez azért is tűnhet érdekesnek, mivel – amennyiben megkockáztathatunk ilyen általános jellemzést e szűkre szabott keretek között – a magyar(országi) kortárs kontinentális filozófia legutóbbi időszakát éppúgy a metafizikai érdeklődés jellemzi, amihez egy sajtóságos, de implicit filozófiatörténet-filozófia társul. Talán kimutatható lenne ez nemcsak a tragikus hirtelenséggel elhunyt Tengelyi László monumentális vállalkozásában, hogy a fenomenológiát tegye meg egy új metafizika hordozójává a klasszikus fenomenológusok, mindenekelőtt Husserl életművének száliránnyal szemben történő olvasatával;³⁰ csakúgy mint Ullmann Tamás hasonlóan nagyívű kezdeményezésében, ami az intencionalitásnak a sematizmus problémája felől megközelített fogalma alapján alkotja újra a filozófia, sőt a pszichológia nagy témáit a német és a francia fenomenológia klasszikusainak produktív mozgósításával.³¹ A fentebb, a bevezető bekezdésben egyszer már

28 Tözsér: *Az igazság pillanatai*. Id. kiad. 171.

29 Uo. 69.

30 E programból a magyar olvasók már korán értesülhettek: Tengelyi László: *Fenomenológia mint első filozófia*. *Világosság*, 2008 (49):3–4, 49–59; az ígért beváltása egy majd’ egy évtizeddel később azonban csak posztumusz jelenhetett meg a nemzetközi filozófiai porondon: László Tengelyi: *Welt und Unendlichkeit. Zum Problem phänomenologischer Metaphysik*. Alber, Freiburg, 2014. Lásd még a programszerű tanulmányt Tengelyi németországi tanítványának, Inga Römernek posztumusz kiadásában: László Tengelyi: *Philosophie als Weltoffenheit*. Szerk. Inga Römer. *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 2015 (63):5, 958–976. Szempontunkból kiemelendő Tengelyi filozófiatörténet-kezelése, amely ugyan prezentista, azonban azt a fenomenológia történeti önképének szubtilis fogalmi eszközeivel teszi. Ez legtisztábban a magyar olvasóközönség számára válhat nyilvánvalóvá: „más gondolkodókhoz hasonlóan” – írta Tengelyi megelőlegező jellegű tanulmányában – „Husserl is félreírt legsajátabb gondolatát” (54.); a német monográfia analóg szövegnyelén sokkal tompítottabb megfogalmazással találkozunk („Husserl ezekből a kezdeményezésekből már nem vont le továbbvezető következtetést”; 190).

31 Lásd mindenekelőtt: Ullmann Tamás: *A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás*. L’Harmattan, Budapest, 2010; Ullmann Tamás: *Túl a jelentésen. Sematizmus és intencionalitás*. 2. L’Harmattan, Budapest, 2019. Utóbbi műben programját Ullmann „a nyelv aszjektív fenomenológiája”-nak nevezi, más szóval ama közeg vizsgálatának, „melyben a tudat maga is formát és alakot ölt”. Az ullmanni program egyes konkrét alkalmazásait illetően lásd: Ullmann Tamás: *Az értelem dimenziói*. L’Harmattan, Budapest, 2012.

megjelenő Mezei Balázs legutóbbi korszakában pedig – amennyiben szabad külső, értelmezői perspektívából tekintenünk a filozófiájára – nemcsak a metafizikai jelleg tűnhet fel, amennyiben Mezei a filozófiát egészlegesen újraértelmezi a radikális reveláció fogalma segítségével (ami nem a hagyományos értelemben vett, „propozicionális” tartalmú isteni kinyilatkoztatást jelenti),³² hanem a filozófiatörténet is centrális architektonikai szerepet lát-szik kapni Mezei revelációfilozófiájában: „az isteni kinyilatkoztatás *ad intra* dinamizmusa az *ad extra* történelemben fejeződik ki”,³³ sőt Mezei markáns állítása szerint a revelációfilozófia közvetlenebb hozzáféréssel rendelkezik a kinyilatkoztatás tényéhez, mint a hagyományos teológia, ami „nem közvetlenül a kinyilatkoztatás *tényén*, hanem a kinyilatkoztatás tanúinak autoritásán alapul”.³⁴ Mezei egyik legutóbbi írásában pedig a reveláció mint „egy végső tény [*ultimate fact*], sőt maga a végső tény” jelenik meg, ami azonban kommunikatív szerkezetű – ismét a filozófiatörténet *ad extra* dinamikájára utalva –: „a reveláció a belső formájában kommunikáció”.³⁵

★

Mindezek fényében provokatív jellegű, hogy jelen folyóiratszám magját olyan írások alkotják, amelyek a filozófiatörténet filozófiai felfogásával konfrontálódnak, sőt a filozófiatörténet egy olyan filozófiájával, amely, *horribile dictu*, a filozófiatörténet tényleges hordozóinak, materiális rétegének, a kéziratoknak a filozófiai relevanciájára kérdez rá. Anélkül, hogy egy konferencia előadóit imperialista módon a konferenciafelhívás

32 Mezei, Balázs M.: *Religion and Revelation after Auschwitz*. Bloomsbury, New York, 2013, 94. – A jelen bekezdésbe foglalt megállapításaimban támaszkodom a korábbi Mezei Balázs-értelmezéseimre: Peter Andras Varga: [Book Review:] *Radical Revelation: A Philosophical Approach*. By Balázs M. Mezei [...]. *The Heythrop Journal*, 2020 (61):4, 710–713; Varga Péter András: Mezei Balázs „rendszertelen beszélgetés”-ei Edmund Husserllel. In: Hidas Zoltán – Jani Anna (szerk.): *Hit és gondolkodás: Tanulmányok Mezei Balázs köszöntésére*. L’Harmattan, Budapest, 2021, 354–372.

33 Balázs M. Mezei: *Radical Revelation. A Philosophical Approach*. Bloomsbury T&T Clark, London, 2017, 337.

34 Uo. xxi. (kiemelés az eredetiben).

35 Balázs M. Mezei: *Apocalyptic Phenomenology: A Radical Philosophical Theology of Revelation*. In Balázs M. Mezei, – Matthew Z. Vale (szerk.): *Philosophies of Christianity*. Sophia Studies in Cross-cultural Philosophy of Traditions and Cultures, 31. Springer, Cham, 2019, 109–121, 113 (kiemelés az eredetiben).

elméleti magját alkotó felvetés érdekében kívánnánk birtokba venni, annyi talán elmondható, hogy a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézetében 2020. november 26-án tartott *Tinta és szellem. A filozófiatörténeti hagyatékok és szövegkiadások módszertani problémái és filozófiai mélységei* című konferencia résztvevői mind előadásaikban, mind a jelen folyóiratszámban megjelent írásaikban legalábbis filozófiai konfrontációra, vitába bocsátkozásra érdemesnek tartották azt a felvetést, miszerint – amint a konferencia szervezői, Szabados Bettina és a jelen sorok szerzője fogalmaztak – a forráscentrikus filozófiatörténet-írás hordozhatja a lehetőséget, hogy meghaladjuk a magyar filozófiatörténeti hagyomány „vélelmezett hiányának vagy elmaradottságának immár másfél évszázados toposzát”, s hasonlóan tevékeny szerepet tölthet be „kortárs európai (kontinentális) filozófia művelésébe való bekapcsolódásunkban is, hiszen a kontinentális filozófiai hagyomány napjainkban zajló örvendetes újraelsajátítása jelentős részben éppen a klasszikus szerzők és szövegek körének bővítéséből táplálkozik”. E „kérdések termékeny megvitatására szeretne platformot teremteni” a jelen folyóiratszám is, „abból a meggyőződésből kiindulva, hogy azokban nemcsak a filozófia módszertanára és céljaira vonatkozó meggyőződések jelenhetnek meg, hanem a forráscentrikus filozófiatörténet-írás gyakorlata – a filozófiatörténet materialitásával való szembesülés – éppen hogy megtermékenyítőleg hathat és fogódzót kínálhat a magyar és egyetemes filozófia hagyományaira, végső soron pedig a filozófia mibenlétére irányuló reflexióink számára”.³⁶

Zárásként két megjegyzés: Az itt képviselt megközelítés egy apró, de kézzelfogható és korántsem közömbös hozadéka abban is megjelenhet, hogy a filozófiatörténet materialitásának kérdése *egységben tárgyalható* a magyar és az ún. „egyetemes” (a tizenkilencedik-huszedik században: német és osztrák) filozófia történetén belül, bárminemű mesterséges választóvonal nélkül. A magyar filozófiai hagyomány öndefinícióinak filozófia- és eszmetörténete – nevezhetnénk ezt a metafizológia egy sajátos, részben externális válfajának is – régóta foglalkoztatja a magyar filozófiatörténet-írás érdemdús művelőit,³⁷ csakúgy mint az e különbségtétel

36 Szabados Bettina – Varga Péter András: Előszó. In uók. (szerk.): *Tinta és szellem. A filozófiatörténeti hagyatékok és szövegkiadások módszertani problémái és filozófiai mélységei. Absztraktfüzet*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2021, [kézirat gyanánt], 19 oldal, 5.

37 A teljesség igénye nélkül: Fehér M. István: Nemzet, filozófia, tudomány. A hazai filozófiai munkálkodás ágai és jelentősége. *Existentia*, 1992 (2):1–4, 495–540; Mester Béla: *Magyar philosophia. A szenvedelmes dinnyésztől a lázadó Ikaroszig*. (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai, 9). Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 2006; Percz László: *Nemzet, filozófia, „nemzeti filozófia”*. (Eszmetörténeti könyvtár, 7). Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, 2008; Mészáros András:

során mozgósítható metafizológiai fogalmak kérdése (pl. „repció” vs. „kreativitás”).³⁸ Meggyőződésem szerint egy kiegészítő, ortogonális perspektíva felmutatásával járulhat hozzá e historiográfiai vitához az a megközelítés, amely arra mutat rá, hogy a magyar filozófiatörténet – talán éppen feltáratlansága, sőt tagadhatatlan töredezettsége révén – *módszertani fullánkként* szolgálhat a filozófiatörténet-írás gyakorlati és filozófiai kérdéseire vonatkozó reflexió számára, amely kérdések talán könnyebben megkerülhetőek bizonyulhatnak az európai filozófia szerencsésőbb nemzeteinek lokális historiográfiáiban.³⁹ E felvetés célja pusztán a magyar filozófia módszertani gazdagságának gyarapítása (semmiképpen sem kívánja az eddigi historiográfiai megközelítéseket revideálni vagy leváltani), csakúgy mint nem jelenthet kibúvót a tárgyszintű filozófiatörténet-írói munka elvégzése alól, sőt inkább még intenzívebb, módszertanilag még összetettebb munkára kell sarkalljon minket. Végül pedig meg kell emlékeznünk arról a tragikus módról, ahogyan a filozófiatörténet konkrétsága az itt olvasható szövegek genezisében is megjelent: Fehér M. István konferenciánkon még személyesen vett részt és töretlen munkakedvvel kísérté szövegének sajtó alá rendezését, írása azonban csak posztumusz láthat napvilágot.

Széttartó párhuzamok. Esettanulmányok a magyar filozófia történetéből. Kalligram, Dunaszerdahely–Pozsony, 2014. E kérdésfeltevés jelentősége annyira szembevetendő, hogy a magyar filozófia történetének vékonyka idegen nyelvű szakirodalmá is inkább a magyar filozófia *historiográfiájára* koncentrálnál (lásd: Larry Steindler: *Ungarische Philosophie im Spiegel ihrer Geschichtsschreibung*. Alber, Freiburg, 1988).

- 38 Lásd a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Kutatóintézetének a *Repció és kreativitás – Nyitott magyar kultúra* címmel megjelent sorozatát az Áron Kiadónál (Budapest, 2004, 6 kötet).
- 39 Lásd programszerűen: Varga Péter András: A magyar filozófia hagyományai. *Országút*, 2020 (1):16, 10–12. A komparatív perspektívát illetően legutóbb: Peter Andras Varga: [Book Review:] Witold Plotka, Patrick Eldridge (Eds.): Early Phenomenology in Central and Eastern Europe. Main Figures, Ideas, and Problems [...]. *Phenomenological Reviews*, 2021 (6). Konkrét új esettanulmányok az összetett módszertanú, tárgyszintű feltáró munka különböző válfajaiban: Peter Andras Varga: A Snapshot of Austrian Philosophy on the Eve of Franz Brentano’s Arrival. The Young Bernhard Alexander in Vienna in 1868–1871. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2018 (62):4, 182–207; Peter Andras Varga: Who Were the First Modern Professional Philosophers in Hungary? The Authors of the Journal Magyar Philosophiai Szemle (1882–1891). In Béla Mester – Rafał Smoczyński (szerk.): *Lords and Boors – Westernisers and ‘Narodniks’: Chapters from Polish and Hungarian Intellectual History*. Research Centre for the Humanities, Institute of Philosophy – Gondolat Publishers, Budapest, 2020, 135–170; Varga Péter András – Szücs László Gergely: A lexikon mint filozófiatörténet-írási forrás. A 19–20. századi magyar filozófusok struktúrája a Magyar Életrajzi Lexikon alapján. *Magyar Tudomány*, 2021 (182):6, 779–792.

Péter András Varga
The ink and the spirit

Marginal notes on an approach to the philosophy of the history
of philosophy and metaphilosophy

It is fascinating to observe that present-day philosophy in Hungary is simultaneously characterized by a strong interest in metaphilosophy (i.e., the philosophy of philosophy) and a pervasive tacit disinterest in historical philosophizing (i.e., doing philosophy by the history of philosophy). This is all the more remarkable, since the last period of philosophy in Hungary before the watershed moment of regime change in 1989 is customarily described by reference to a “historical turn”, insofar as the apparently non-ideological pursuit of the history of philosophy allowed for higher degrees of intellectual freedom. In the present essay, I briefly survey some recent developments and cultural phenomena in contemporary Hungarian philosophy against the backdrop of the classical typology of problems in philosophy of the history of philosophy (as exemplified by, inter alia, G. W. F. Hegel, W. Windelband, W. Dilthey). It is hoped that the present essay could deepen our sensitivity towards the papers included in the present journal issue, which originated from an eponymous conference organized in late 2019 (without wishing to imperialistically monopolize them in the service of a certain understanding of philosophy and its relationship to its historicity and materiality). Finally, it must be mentioned as a sorrowful example of the latter aspect that the present paper by István M. Fehér constitutes one of the last, if not the very last text fully elaborated by him before his untimely death on June 17, 2021.

Keywords: philosophy of the history of philosophy, metaphilosophy, contemporary philosophy in Hungary, Balázs M. Mezei, János Tózsér, models of the history of philosophy, *philosophia perennis*

Balázs Mezei:
Creation of Canon as a Philosophical Task

In what follows I investigate the central problem of the creation of canons in the history of ideas as well as in philosophy. The creation of a canon is indeed a philosophical task which cannot be arbitrary but must be rooted in the genuine nature of thinking. Such a nature entails not only a certain list of authors and works, but more importantly the systemic nature of thinking as such, an intrinsic systematization that must be thoroughly studied, understood and explained. That is the main reason why the *prima facie* uncomplicated problem of the creation of a canon in philosophy proves to be the fundamental philosophical question, a question that is approached here not only from the perspective of the history of art or the sciences or philosophical thinking, but rather and most importantly from the dimension of originality or newness as the central power in any kind of canonical thinking in philosophy.

Keywords: History of philosophy, history of arts, canon, canonicity, originality, newness, Miklos Vető

Béla Mester:
**Reconstructions in Philosophical Historiography,
 Editions of Complete Works, and the Sources**

A Case Study on the Construction of the Authorial Self
 in the History of Philosophy

Philosophical historiographies often use a hidden presupposition that history of philosophy consists of *series of separate œuvres of philosophical authors*. Methodologies of the historiography of philosophy based on this common presupposition usually intend to (re)construct complete philosophical systems from the papers of the œuvres, but have a blind spot toward the reconstruction of *debates and controversies* of the philosophical past; what are more interesting and more relevant in the historical understanding of philosophy, in many cases. An often observable naivety within the framework of the same methodology that the historian of philosophy takes the *edition of complete works* of a classic as *given data*, found in the nature, and disregards the circumstances of the publication

process, including a tendency toward a posthumous system-making by the disciples and editors. The present paper offers examples for these impasses of the historiography of philosophy, from the history of the Hungarian thought. They are focussed on two important controversies of the 19th-century Hungarian philosophy, namely the *Controversy on Kant* (1792–1822), with its protagonists József Rozgonyi and István Márton, and the debate between the Hungarian followers of Hegel and the Hungarian common sense philosophers in the 1850s; the most referred authors are here János Erdélyi, Gusztáv Szontagh, and János Hetényi.

Keywords: common sense, János Erdélyi, Hegelianism, János Hetényi, Controversy on Kant, István Márton, Gusztáv Szontagh, József Rozgonyi

Péter András Varga: The materiality and history of philosophy

Lessons of an obscure chapter from the history of philosophy
in Hungary (the genesis of Cyrill Horváth’s philosophical system
“fully elaborated in manuscript form”)

In the wake of G. W. F. Hegel’s claim that the “medium” of the history of philosophy is “neither canvas, paper, marble, nor representation or memorial” (trans. by E. S. Haldane); the history of philosophy is often conceived as a bodiless dynamic entity, devoid of any materiality. As a counterweight to this widespread diffuse idea, the aim of the present paper is to develop a case study in the history of nineteenth century Hungarian philosophy in order to highlight the extent to which the material aspect of the history of philosophy, namely the idea of philosophical manuscript, could be inextricably interwoven in systematic philosophy.

The Piarist monk Cyrill Horváth (1804–1884) was a long-standing member of the nascent Hungarian Academy of Sciences and an influential professor of philosophy at the University of Budapest (for a while, Horváth had been the only professor of philosophy in Hungary). Yet, he is remembered, if at all, by the historians of philosophy in Hungary mainly because he failed to deliver on the promise of producing a philosophical system his contemporaries widely expected of him to develop. Based on a wide range of ephemeral historical sources from administrative correspondence and research reports to newspapers and lexicons, I aim to reconstruct the complex interplay between internal and external, philosophical and non-philosophical ideas that gave rise to this almost

unique non-posthumous fame of having produced a philosophical system – “fully elaborated in manuscript form,” yet not available to anyone –, an expectation that understandably turned into the opposite immediately upon Horváth’s death.

I generally believe that Cyrill Horváth’s philosophical merits are underestimated (especially if assessed against the backdrop of the general course of post-Hegelian academic philosophy, respectively the history of confessional Catholic philosophy before the sweeping rise of Neo-Thomism). Yet, the results of the present paper point toward another aspect of Horváth’s modern relevance: namely his contemporaneous reception history (*Rezeptionsgeschichte*) could epitomize the materiality of the history of philosophy. All the more so, since – in a further twist to Horváth’s story – his literary estates (*Nachlass*) turn out to be one of the richest among those preserved from history of philosophy in Hungary in the nineteenth and twentieth centuries (cf. the paper by Barnabás Székér in the present journal issue). It is only that none of Horváth’s philosophical manuscripts is entitled *My Philosophical System* and postfixed with an *Index of Subjects* (as it was strangely expected by his contemporaries).

Keywords: Cyrill Horváth (1804–1884), history of philosophy in Hungary, post-Hegelian academic philosophy, Christian Martin Julius Frauenstädt (1813–1879), reception history, philosophical manuscripts, philosophy of the history of philosophy, metaphilosophy

Gábor Boros: Spinoza’s mind and the ink of the Holy Inquisition

Considerations about the new critical edition of Spinoza’s *Ethics*

In 2020, there appeared the new critical edition of Spinoza’s *Ethics*. The Latin text had largely been established by the late Dutch neo-Latin scholar F. Akkerman and his disciple and colleague P. Steenbakkers whereas the French translation is the work of the doyen of the today French Spinoza-scholars P.-F. Moreau, who made use of the unfinished translation of J.-M. Beyssade and the collaboration of A. Matheron – both excellent dix-septiemists departed before the publication of the volume. The texts and the *apparatus* had been composed with unrivalled philological *acribia*. However, the sensational novelty of the edition is that the editors systematically evaluated and made use of the hand-written copy of the

Ethics that was found in the Vatican Library in 2010 among the documents from the archives of the Holy Inquisition.

On the one hand, the paper presents the decisions of the editors concerning the architecture of the volume, the texts and the *apparatus*, and on the other hand, it summarises the circumstances of the genesis and the history of the copy. It gladly draws the attention to the development that the new Hungarian translation of the *Ethics* is already underway and it is going to be based on this new edition similarly to the *Theological-political treatise* that was made following its new critical edition in the same French series.

Keywords: Spinoza's Ethics, Vatican manuscript, P.-F. Moreau, P. Steenbakkers, N. Steno, E. W. von Tschirnhaus

József Simon: The completeness of mind

A case study on a debate concerning Cartesianism in Transylvania (1685)

The present paper examines some sources relating Cartesian philosophy in Transylvania. János Pósaázi (?–1686) published his *Syllabus* (Cluj 1685) as a censure of 44 propositions of Johannes Coccejus' theology and 32 propositions of René Descartes's philosophy. Transylvanian followers of Coccejus and Descartes formulated an answer to Pósaázi's criticism; the defense of the Cartesian propositions bears the title *Vinidicae Assertionum Cartesianarum* [...]. The latter text was never edited and has been handed down to us only in one manuscript copy located today at the Library of the Hungarian Academy of Sciences. The paper identifies István Pataki (ca. 1640–1693) as the author of the *Vindiciae* and investigates the Cartesian argument for the real distinction of mind from pure conceivability as developed by him.

Keywords: Descartes, real distinction of mind, conceivability, body-mind union, Hungarian Cartesianism

István Fehér M.:
Texts, Editions, Complete Editions

Philological-Hermeneutical Problems of Edition Science:
 The Case of Hegel

In the case of text editions, or critical editions of texts handed down by classical authors, philology seems to precede, and thus to have a priority over, hermeneutics. On the traditional (positivistic) view, first comes the reconstruction of texts through critical examination of the sources and the different text variants in order to establish an authentic, reliable, possibly canonical version; then follows, in a second step, the interpretation of the texts thus established. Interpretation is supposed to need something as a solid “Textgrundlage” so as to set itself into motion; it is thus seen to be parasitic upon pre-given philological work. Although this description of the way scholarly work is usually done in the humanities may be not wholly untrue, more often than not it does not hold, for the establishing and editing of texts is itself not something performed in a space entirely exempt from, and free of, pre-understanding and interpretation. The following paper illustrates this thesis through reference to Hegel and the edition of his work. It is not only the case that the edition of Hegel’s works preceded and affected the interpretations of his thought; the opposite is not less true: Hegel’s disciples edited and published Hegel’s texts on the basis of their image, or interpretation, of Hegel. In this paper I will confine discussion to the edition of Hegel’s work and its history as initiated by Hegel’s disciples.

Keywords: text, edition, complete edition, philology, hermeneutics

Gábor Gángó:
Political scientist or intellectual?

József Eötvös’s international profile

In this study, I seek to answer the question: to what extent can József Eötvös’s most significant work, the *Dominant Ideas*, be considered as a deed of an intellectual rather than a scholarly work in political science. Then I ponder the consequences of this new perspective for other aspects of Eötvös’s *œuvre*. Finally, I formulate some remarks concerning the

extensibility of this direction of research on 19th-century intellectual history in Hungary.

Keywords: József Eötvös, intellectuals, politics, public sphere, Frankfurt National Assembly

Deodáth Zuh: Primary, secondary, and tertiary sources

Correspondent roots of relevant works and the practice of theory-writing

This paper aims at having a closer look at the role of archival sources in starting a research in the history of philosophy as a part of intellectual history. The resolute effect of ‘archival gleanings’ has become some kind of triviality by dint of the growing respect paid to the history of ideas. Secondary (correspondences, manuscripts, diary remarks) and tertiary sources (posters, newsreels, and newspaper reports) are now basic compounds of an effort to reconstruct a network of concepts and thoughts. But perusing these sources has an even greater effect on the rational reconstruction of thoughts for theory-makers feel generally freer to express themselves in genres far from the official venues of academic writing. Theorists also frequently form an opinion on what they are doing. These meta-reflections are essential to understanding the theories made public in essays and treatises. In the following, I will bring some arguments to prove that secondary and tertiary sources are often the proper venues of making plain these so-called morals of theory-making. To cash out these arguments I will make several remarks on my own research to Hungarian intellectual history and, foremost, to Arnold Hauser’s theoretically informed social history of art.

Keywords: secondary and tertiary sources, theory-making, values and morals, rational reconstruction, professional agenda, Arnold Hauser

Barnabás Szekér:
 “...merely notices and studies?”

The manuscript legacy of Cyrill Horváth SchP (1804–1884)
 from the archivist’s point of view

Cyrill Horváth was a Piarist religious priest, a university professor in Pest and a member of the Hungarian Academy of Sciences. His memory includes in a special way the fact that he did not publish a regular summary of his philosophy in his life, thus after his death his manuscript legacy was searched up for it, however, in vain. In the first part of the study, we analyse this post-mortem examination of his manuscript legacy on the basis of a previously untapped source, providing additions to how Imre Pauer, who formed the image of Cyrill Horváth as a “system-less” philosopher, relied on Horváth’s fellow-Piarists in collecting material. The second part presents the fate of the legacy in the 20th century and its recent archival arrangement.

Keywords: Cyrill Horváth, legacy, historical memory, archives, Piarist Order

Péter Turbucz:
Bernhard Alexander and the university investigations

In the light of the “Alexander Files” and defensive letters
 of the Eötvös Loránd University Archives

In my article, I process the history of university investigations conducted against the philosopher Bernhard Alexander (1850–1927) in 1919–1920, using sources preserved in the University Archives of Eötvös Loránd University. In my study, I am quoting in its entirety the letters written by the professor on this subject

Keywords: 1919, persecution of the intelligentsia, University of Budapest, justificative committee procedure, disciplinary investigation

Miklós Mesterházi:
“The Time is out of Joint ...”
“... O cursed spite ...”

This paper is a kind of plaidoyer for the indispensability of the *Lose Blätter* (loose sheets) – letters, fragments, unpublished or in another form published writings etc. – for the indispensability of papers, which cannot find their way to the *Collected* or *Selected Works*, and have only in *Critical Editions* their proper place. Specifically, this paper is a plaidoyer for the indispensability of a critical edition (or at least of a well edited *Collected Works*) of Lukács’s writings and of the preparatory work on it – formerly the central task of the now closed Lukács Archives, using some episodes of Lukács’s life and work as arguments, where without a reliable text edition there is no chance to get our editorial, biographical problems and problems of interpretation with Lukács right. All what is said in this paper, is said being aware of the fact, that the fate of an author (the fate of editions) depends on the mental state of the posterity – that is, all what is said, is perhaps said in vain.

Keywords: editorial problems with Lukács, the known and the unknown Lukács, Lukács and his Party, Lukács and the GDR, the hidden history of Lukács’s years in Moscow, Lukács and his posterity

Bettina Szabados:
The circumstances of the career plans of Géza Révész
and György Lukács in Germany in the light of their
correspondence and contemporary documents

What if György Lukács stays a professor in Heidelberg? Could he dedicate himself to systematic scientific work? The theoretical question “What if...?” of the counterfactual history of philosophy seems paradox because it does not predict an alternative future, but it expands the circumstances of the historical events, which defines the direction of the future. The decision of György Lukács to become a Marxist has been defined by such external and internal factors like his philosophical persuasion, the unsuccessful habilitation, the xenophobia and the intellectual milieu at the turn of the century. His choices become much clearer when we compare his life path to Géza Révész. Géza Révész, the outstanding pioneer of the experimental

psychology was one of the contemporaries of Lukács, they shared the same intellectual circle, however their intellectual development was the opposite. In this paper I try to outline the circumstances of the career plans György Lukács and Géza Révész in the light of their correspondence in order to understand their possibilities at the turn of the 20th century.

Keywords: 20th century Hungarian and German history of philosophy, alternate history, Géza Révész, György Lukács, Max Weber, Franz Brentano, Great War

László Gergely Szücs

Philosophical Construction in the Post-Metaphysical Age

The Focal Points of Agnes Heller's oeuvre

After the death of the well-known Hungarian philosopher Agnes Heller the questions of how we can unfold the history of Heller's oeuvre in a consolidated narrative and how we can find its place in the history of philosophy can be raised. To draw up some possible answers, first I focus on the methodological questions of two international monographies. I show that John Grumley identifies the main tensions of Agnes Heller's philosophy in his monography and points out how Heller resolves these in the main periods of her thinking. Lucy Jane Ward follows other methodology: she extends the interpretation of Ágnes Heller as a new-leftist philosopher of society and she analyzes her life-work in the context of her debates with the Marxist, new leftist, and post-Marxist social philosophers. I put emphasis on Heller's own monography on her philosophical oeuvre: *The history of my philosophy*. I argue that Heller's aim in this work is to demonstrate that a systematic philosophical construction is possible also in a "post-metaphysical age". I demonstrate that this work is dominated by a teleological point of view because of this specific aim. On the other hand, I also argue that it is not only this interpretation – according to which Heller was a "systematic philosopher" – that appears in this work but another picture of the philosopher is outlined as well: a philosopher who pursues a lifelong discussion with herself. I argue that the main topics and contradictions of this discussion with the self can also be regarded as an important subject matter of the historian who aims to unfold Heller's oeuvre in a monographic form.

Keywords: Ágnes Heller, social philosophy, history of philosophy, philosophical oeuvre, post-metaphysical age